

૧૧ ચસ્ય જનનં તસ્ય મરણમ્ (જેનો જન્મ, તેનું મરણ)

પ્રસ્તાવના

* બોધ કથા દ્વારા ઉપદેશ આપવો એ પરંપરા ઘણી જૂની છે. અત્યાર સુધીની ઉપલબ્ધ માહિતી અનુસાર આ પરંપરાની શરૂઆત આર્યશુરની જાતક-માલા થી થઈ છે. જેમાં ભગવાન બુદ્ધના પૂર્વ જન્મો ની કથાઓ છે.

આવી કથાઓ ની વિશેષતા એ હોય છે કે એમાં પાત્રોના નામ તેના કર્મ કે ગુણના આધારે હોય છે. આ પાઠ માં બે પાત્રો છે. વિક્તદાસ અને કૂટનાથ. વિક્ત એટલે કે પૈસા અને દાસ એટલે કે ગુલામ. એટલે કે પૈસા નો ગુલામ. અને કૂટનાથ એટલે કૂટનીતિ નો સ્વામી, માલિક. વિક્તદાસ પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પૈસા નો ગુલામ છે અને તેના આ લોભી સ્વભાવના કારણે તે કૂટનાથ ની કૂટનીતિ માં કેવી રીતે ફસાઈ જાય છે અને અંતે તેને પસ્તાવાનો વારો આવે છે એનું આ પાઠમાં સુંદર વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

આ પાઠ આપણને રમુજ ઉપરાંત લોભી ન બનવાની સુંદર શીખ પણ આપે છે. તો ચાલો મિત્રો આપણે આ સુંદર ગદ્ય પાઠ નો અભ્યાસ કરીએ.

સ્વાધ્યાય

1. અધોલિખિતેભ્યઃ વિકલ્પેભ્યઃ સમુચિતમ્ ઉત્તર ચિનુત।

વૈકલ્પિક પ્રશ્નો ના ઉત્તર સંસ્કૃત ભાષામાં લખો.

1. વિક્તદાસઃ ઘનિકોઽપિ કીદૃશઃ આસીત્?

(ક) સન્તુષ્ટઃ

(ખ) ઉદારઃ

(ગ) લુબ્ધઃ

(ઘ) અસન્તુષ્ટઃ

2. કૂટનાથસ્ય ગૃહે કે અતિથયઃ ભવિષ્યન્તિ?

(ક) કુટુમ્બિજનાઃ

(ખ) પ્રાતિવેશિકાઃ

(ગ) સાધવઃ

(ઘ) ગ્રામજનાઃ

3. વિક્તદાસઃ કૂટનાથાય કેન ભાવેન પાત્રાણિ પ્રાયચ્છત્?

(ક) માત્રધર્મભાવેન

(ખ) દયાભાવેન

(ગ) મિત્રધર્મભાવેન

(ઘ) પ્રાતિવેશિકધર્મભાવેન

4. કૂટનાથઃ કદા પાત્રાણિ પ્રત્યર્પયિતં વિક્તદાસસ્ય ગૃહમ્ અગચ્છત્?

(ક) ભોજનાવસાને

(ખ) પાત્રોપયોગાવસાને

(ગ) કાર્યાવસાને

(ઘ) આગામિનિ દિવસે

5. કિં સમ્પ્રાપ્ય વિક્તદાસઃ વિસ્મિતઃ અભવત્?

(ક) પુરાતનાનિ પાત્રાણિ

(ખ) અર્વાચીનાનિ પાત્રાણિ

(ગ) નૂતનાનિ પાત્રાણિ

(ઘ) ગુરુણિ પાત્રાણિ

6. 'ભવતઃ સર્વાણિ પાત્રાણિ મૃતાનિ।' ઇદં વાક્યં કઃ વદતિ?

(ક) કૂટનાથઃ

(ખ) વિક્તદાસઃ

(ગ) કૂટમતિઃ

(ઘ) વિક્તનાથઃ

2. અધોલિખિતાનાં પ્રશ્નાનાં પ્રકોષ્ઠગતશબ્દસ્ય યોગ્યરૂપેણ ઉત્તરં લિખત

આપલે પ્રશ્નોના જવાબ કૌંસ માં આપેલ શબ્દનો ઉપયોગ કરી લખો.

1) અસ્તિ વિક્તદાસો નામ પ્રભૂતલોભઃ ..." વણિગ્જનઃ। (સમૃદ્ધ)

ઉતરમ્ - અસ્તિ વિક્તદાસો નામ પ્રભૂતલોભઃ સમૃદ્ધઃ વણિગ્જનઃ।

2) કાનિચિત્ લઘૂનિ ..." પાત્રાણ્યપિ તત્ર સ્થાપિતાનિ। (નૂતન)

ઉતરમ્ - કાનિચિત્ લઘૂનિ નૂતનાનિ પાત્રાણ્યપિ તત્ર સ્થાપિતાનિ।

3) "....." કતિપયેષુ દિવસેષુ કૂટનાથઃ પુનરપિ વિક્તદાસં પાત્રેભ્યઃ પ્રાર્થયતે। (વ્યતીત)

ઉતરમ્ - વ્યતીતેષુ કતિપયેષુ દિવસેષુ કૂટનાથઃ પુનરપિ વિક્તદાસં પાત્રેભ્યઃ પ્રાર્થયતે।

4) તસ્મૈ ..... પાત્રાણિ દત્તવાન્। (સર્વ, ઇષ્ટ)

ઉતરમ્ - સઃ તસ્મૈ સર્વાણિ ઇષ્ટાનિ પાત્રાણિ દત્તવાન્।

5) કૂટનાથઃ ..... અકથયત્। (સશોક)

ઉતરમ્ - કૂટનાથઃ સશોકમ્ અકથયત્।

3. ઁકવાક્યેન સંસ્કૃતભાષાયામ્ ઉત્તરં લિખત

એક વાક્યમાં જવાબ લખો.

1) કૂટનાથઃ કિમર્થં પાત્રાણિ અયાચત?

ઉતરમ્ - અતિથિભૂતાનામ્ કુટુમ્બિજનાનામ્ ભોજનાદિકાર્યક્રમાય કૂટનાથઃ પાત્રાણિ અયાચત।

2) કિં સમ્પ્રાપ્ય વિક્તદાસઃ પ્રસન્નઃ સજ્જાતઃ?

ઉતરમ્ - અપવ્યરૂપેણ નૂતનાનિ પાત્રાણિ સમ્પ્રાપ્ય વિક્તદાસઃ પ્રસન્નઃ સજ્જાતઃ।

3) કૂટનાથગૃહં ગત્વા વિક્તદાસઃ કિમ્ અયાચત?

ઉતરમ્ - કૂટનાથગૃહં ગત્વા વિક્તદાસઃ સ્વકીયાનિ પાત્રાણિ અયાચત।

4) નિર્જીવાનાં પાત્રાણાં કિં ન સમ્ભવતિ?

ઉતરમ્ - નિર્જીવાનાં પાત્રાણાં મરણં ન સમ્ભવતિ।

3) જગતિ કિં સર્વથા ધ્રુવં નશ્યતિ?

ઉતરમ્ - જગતિ યત્સમુત્પન્નં તત્ સર્વથા ધ્રુવં નશ્યતિ।

4. અધોલિખિતાનાં પદાનાં કૃદન્તપ્રકારં લિખત

નીચે લખેલા કૃદન્તના પ્રકાર લખો.

1. લુઃ - લુભ ધાતોઃ ત - પ્રત્યયાન્ત કર્તરિ ભૂતકૃદન્તમ્ પુ. પ્રથમા એકવચના
2. પ્રત્યર્પયિતુમ્ - પ્રતિ + ઋ (1પ) પ્રેરક હેત્વર્ધક ધાતુસાધિતં કૃદન્તમ્
3. દત્તાનિ - દા (1પ, 3ઉ) કર્મણિ ભૂતકૃદન્તમ્, નપુ. પ્રથમ દ્વિતીયા બહુવચના
4. વજ્ચનીયઃ - વજ્ચ્ (10પ.) પ્રેરક વિધ્યર્થ કર્મણિ કૃદન્તમ્, પુ. પ્રથમા એકવચના
5. સમ્પ્રાપ્ય - સમ્ + પ્ર + આપ્ (પ) સમ્બક ભૂતકૃદન્તમ્ અથવા લ્યબન્તમ્ અવ્યયમ્
6. આપન્નઃ - આ + પદ (4આ) કર્તરિ ભૂતકૃદન્તમ્, પુ. પ્રથમા એકવચના

5. સન્ધિં પ્રયોજયત

સંધિ જોડો.

1. વિત્તદાસઃ નામ = વિત્તદાસઃ + નામ = વિત્તદાસો નામ
2. કઃચિત્ = કઃ + ચિત્ = કશ્ચિત્
3. ધનિકઃ અપિ = ધનિકઃ + અપિ = ધનિકોઽપિ
4. શ્ચ અતિથયઃ = શ્ચઃ + અતિથયઃ = શ્ચોઽતિથયઃ
5. વિત્તદાસઃ તસ્મૈ = વિત્તદાસઃ + તસ્મૈ - વિત્તદાસસ્તસ્મૈ

6. રેખાંકિત પદાનાં સ્થાને પ્રકોષ્ઠાત્ ડચિતં પદં ચિત્વા પ્રશ્નવાક્યં રચયત।

રેખાંકિત પદો ને સ્થાને કોંસમાં થી યોગ્ય પદ શોધીને પ્રશ્ન વાક્ય બનાવો.

(કદા, કુત્ર, કૈઃ, કસ્ય, કૈષામ્, કઃ)

- 1) પાત્રૈઃ સહ અન્યાનિ પાત્રાણિ સ્થાપિતાનિ।

ઉતરમ્ - કૈઃ સહ અન્યાનિ પાત્રાણિ સ્થાપિતાનિ?

- 2) પાત્રાણિ રાત્રૌ પ્રસૂતાનિ।

ઉતરમ્ - પાત્રાણિ કદા પ્રસૂતાનિ?

- 3) કૂટનાથઃ પાત્રેભ્યઃ પ્રાર્થયત।

ઉતરમ્ - કઃ પાત્રેભ્યઃ પ્રાર્થયત?

- 4) પાત્રાણિ ભવતઃ ગૃહે વિલસન્તિ।

ઉતરમ્ - પાત્રાણિ કસ્ય ગૃહે વિલસન્તિ?

- 5) પાત્રાણાં જન્મ ભવતિ।

ઉતરમ્ - કૈષામ્ જન્મ ભવતિ?

7. સૂચનાનુસારં શબ્દરૂપં લિખત

સુચના અનુસાર શબ્દ રૂપો લખો.

પદ	મુલશબ્દ	લિંગમ્	વિભક્તિ	વચનમ્
ઉદા.				
નૂતનાનિ	નૂતન	નપું.	પ્રથમા	બહુવચનમ્
(1) પાત્રાણામ્	પાત્ર	નપું.	ષષ્ઠી	બહુવચનમ્
(2) ઉપાયેન	ઉપાય	પું.	તૃતીયા	એકવચનમ્
(3) રાત્રૌ	રાત્રિ	સ્ત્રી	સપ્તમી	એકવચનમ્
(4) દિવસેષુ	દિવસ	પું.	સપ્તમી	બહુવચનમ્
(5) મયા	અસ્મદ	સર્વલિંગેષ	નતૃતીયા	એકવચનમ્

8. ક્રિયાપદં વર્તમાનકાલે પરિવર્ત્ય વાક્યં પુનઃ લિખત

ક્રિયાપદને વર્તમાનકાળમાં બદલીને વાક્યને ફરીથી લખો.

1) કૂટનાથઃ વિક્તદાસમ્ અકથયત્।

ઉત્તરમ્ - કૂટનાથઃ વિક્તદાસં કથયતિ। or કૂટનાથઃ વિક્તદાસાય કથયતિ।

2) કુટુમ્બિજનાઃ અતિથયઃ ભવિષ્યન્તિ।

ઉત્તરમ્ - કુટુમ્બિજનાઃ અતિથયઃ ભવન્તિ।

3) વિક્તદાસઃ કૂટનાથાય પાત્રાણિ પ્રાયચ્છત્।

ઉત્તરમ્ - વિક્તદાસઃ કૂટનાથાય પાત્રાણિ પ્રયચ્છતિ।

9. માતૃભાષાયામ્ ઉત્તરાણિ લિખત ।

માતૃભાષામાં ઉત્તર લખો.

(1) કૂટનાથે વિક્તદાસને છેતરવા માટે કઈ યોજના બનાવી ?

ઉત્તરમ્: વિક્તદાસ લોભી હતો તેથી કૂટનાથે તેને છેતરવા માટે પ્રથમ વખત તેના વાસણો પાછા આપતી વખતે બીજા નવા અને નાના વાસણો પણ આપ્યા. તે વખતે તેણે કહ્યું કે 'તમારા વાસણોએ નવા વાસણોને જન્મ આપ્યો છે.' તેથી વિક્તદાસ ખુબ ખુશ થયો. જ્યારે બીજી વખત વિક્તદાસે વાસણો પાછા માંગ્યા ત્યારે કૂટનાથે વાસણો 'મૃત્યુ પામ્યા' એવું કહીને તેના વાસણો પાછાં આપ્યા નહિ. આમ વિક્તદાસને છેતરવા કૂટનાથે આ પ્રમાણે યોજના બનાવી.

(2) વિક્તદાસે કૂટનાથને બીજી વાર પાત્રો શા માટે આપ્યા ?

ઉત્તરમ્: વિક્તદાસ સ્વભાવે લોભી હતો. પ્રથમ વખત નવા વાસણો મળ્યા તેથી વિક્તદાસ ખુશ થયો બીજીવાર પણ વધારાના વાસણો મળશે એવી લાલચના કારણે વિક્તદાસે કૂટનાથને બીજીવાર પાત્રો આપ્યા.